

cessity or Religious Obligation?", *Proceeding of Annual Conference of the British Society for Middle Eastern Studies 12-14 July 1994, Culture: Unity and Diversity* (yayınlanmamış tebliğ). The University of Manchester, s. 324-341; Nebi Bozkurt, *Hadiste Folklor Eğlence*, İstanbul 1997, s. 67-69; a.mlf., "Sünnet", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 2006, IV, 1842-1843; Sâmî ez-Zîb, *Hittânü'z-zükûr ve'l-inâş 'inde'l-ye-hûd ve'l-meshîyyîn ve'l-müslimîn*, Beyrut 2000, s. 45, 275, 369, 399; "Khafid (or Khifad)", *El²* (İng.), IV, 913-914; A. J. Wensinck, "Khittân", a.e., V, 20-22; "Hittân", *Mv.F*, XIX, 26-31; Fuat Günel, "İbn Süreyc, Ubeydullah", *DİA*, XX, 366.

NEBİ BOZKURT

SÜNNETULLAH

(سنة الله)

Allah'ın tabiatı yaratıp devam ettirmek ve toplum hayatını düzenlemek üzere koyduğu kanunlar anlamında bir Kur'an terimi.

Sözlükte "bir şeyi açıklığa kavuşturmak, iyi veya kötü yeni bir yöntem ortaya koymak" anlamındaki *senn* kökünden türeyen *sünnet* ile lafza-i celâlden oluşan *sünnetullâh* terkibi "Allah'ın koyduğu kanun, nizam" demektir. Sünnet ve Allah kelimeleri Câhiliye döneminde bilinmekle beraber (*Lisânü'l-Arab*, "snn" md.; Izutsu, s. 89) sünnetullah Kur'an'a has bir tabirdir. Kur'an'da sünnet kelimesindeki "sürekli, düzenli ve özgün uygulama" anlamı Allah'a nisbet edilmek suretiyle Allah'ın yaratma ve yönetmesinde öteden beri süregelen ve değişmeyen uygulamasının bulunduğuna işaret edilmiştir.

Sünnet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de ikisi çoğul olmak üzere (sünen) on altı yerde geçer. Bunların dokuzu Allah'a veya O'nun yerini tutan zamire izâfe edilerek "Allah'ın sünneti" mânasını taşır. Diğerleri, "Cenâb-ı Hakk'ın geçmiş ümmetlere veya onlara gönderdiği peygamberlere uyguladığı nizam" anlamındadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "snn" md.). Söz konusu âyetlerde peygamberleri yalanlayıp davet ve tebliğlerine olumsuz cevap veren, tabiatın işleyişini düzenleyen ilâhî kanunları aşacak mucizeler isteyen geçmiş milletleri helâk eden ceza niteliğindeki âdet-i ilâhiyye anlatılmış, bundan son peygambere karşı direnen inkârcıların ibret almalarının gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanında evlenip aile kurma ahkâmından söz eden bazı âyetlerde bunların geçmiş ümmetler ve peygamberler için Allah'ın vazettiği kanun ve hükümler olduğu beyan edilmiştir (en-Nisâ 4/25-26; el-Ahzâb 33/37-38). Sünne-

tullahın toplum yasaları yerine evrende geçerli olan tabiat kanunları şeklinde açıklanması (*Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, V, 463-465) bu kavramın Kur'an'daki kullanımına uymamaktadır. Kur'an'da Allah'ın varlığı, birliği ve âhiret gününün vuku bulacağına kanıtlanması dolayısıyla tabiatın işleyişini anlatan birçok âyet mevcuttur. Meselâ "helâk" anlamına gelen sünnetullahtan bahsedildiği Fâtır sûresinde (35/43-44) Allah Teâlâ'nın göklerin ve yerin yani tabiatın işleyiş düzenini kurduğu, bu düzenin bozulması halinde O'ndan başka kimse bu düzeni düzeltmeyeceği ifade edilir (35/41). Bu konuda ayrıca Yâsîn ve Mülk sûrelerinde (36/33-44; 67/3-4) dikkat çekici örnekler verilmektedir. İmâdüddin Halîl, sünnetullah kapsamında anlatılan Kur'an kıssalarını "tarihin derinliklerinde yaşamış tecrübelerden faydalanılarak ortaya konmuş, hayatın zor ve çetin yönlerini gösteren, geleceği belirlemeye yardımcı olan işaret levhaları" diye niteler (*İslâm'ın Tarih Yorumu*, s. 92). Hikmeti gereği Allah bütün kâinat nizamını bu sünnetler üzerine kurmuştur. Kur'an'da sünnetullah karşılığında kullanılan diğer kelime ve terkipler "kavl, fitrat, halk, hak, kelimetullah, kelimetü rabbik"tir. Öte yandan sünnetullahı sünen-i âmm ve sünen-i hâssa diye ikiye ayıranlar bulunduğu gibi (Karadeniz, s. 28) onu tek sünnet kabul edip geçici olarak durdurulması suretiyle mucizelerin meydana geldiğini söyleyenler de vardır (İsmail Fenni, s. 424-427).

Hadislerde sünnet kavramı "iyi veya kötü her türlü yol, âdet ve davranış" mânasında geçer. Bazan da olumlu davranışa sünnet (*Müsned*, I, 191-195; İbn Mâce, "İkâme", 173), olumsuz davranışa bid'at (Tirmizî, "İlim", 17) denilmiştir. Özel bir anlam kastedildiğinde ise konusuna uygun isimlere izâfe edilerek kullanılmıştır. Bu kullanımın en yaygın olanı, bazan Allah ve resulünün sünneti şeklinde ifade edilmek üzere Hz. Peygamber'e nisbet edilen sünnettir. Sünnet ayrıca Cebrâil'e, Hz. İbrâhim'e, Ehl-i kitaba, önceki milletlere, Hulefâ-yi Râşidîn'e ve Hz. Ömer'e de izâfe edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, II, 552-553, 555-558; krş. a.mlf., *Miftâhu künûzi's-sünne*, "snn" md.).

III. (IX.) yüzyıldan itibaren felsefenin İslâm dünyasına girmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni problemlerin başında varlık meselesi yer alıyordu. Ontolojide var oluşu kaddır işleyiş de önemli sayılan âlemin sahip olduğu düzenin mekanik ve determinist kanunlara tâbi olup olmadığı, tâbi değilse ondaki nizam ve sürekliliğin nasıl açık-

lanacağı felsefecilerle kelâmcılar arasında tartışılan meselelerden birini teşkil etmiştir. Kelâmcılar, deizme götüreceği endişesiyle söz konusu işleyişin belirlenmiş (determiné) olmadığını söyleyip bu konuda âdet kelimesini kullanmış, böylece literatüre sünnetullah ile eş anlamlı olarak "âdetullah" tabiri girmiştir. Âdetullah, tabiat kanunlarının zorunluluğunu gerektirdiği ve tabiat üstü bir iradeyi çağrıştırdığı için mucizeye imkân sağlıyordu. Rummânî (*en-Nüket*, s. 102-103) ve Hattâbî (*Beyânü'l-câzî'l-Kur'ân*, s. 20) gibi kelâm, tefsir ve hadis âlimleri fizik kanunlarını ifade etmek için yalın durumda âdet kelimesine yer vermiş, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (*el-Lüma'*, s. 57) ve Gazzâlî (*Tehâfütü'l-felâsife*, s. 225-237) başta olmak üzere kelâm âlimlerinin çoğunluğu ise âdet kelimesini Allah'a izâfe ederek kullanmıştır. Aydınlanma dönemi ve sonrasındaki felsefi eğilimlerin, özellikle XIX. yüzyılın sonlarına doğru pozitivizmin determinizmi öne çıkaran evren tasavvuru üzerine müslüman âlimler sünnetullah ve fitrat terimlerini tekrar gündeme getirmişlerdir. Tabiat bilimlerinde olduğu gibi sosyal olayların da kendilerine özgü kanunlarının bulunduğu vurgulamaya başlayınca Mûsâ Cârullah Bigiyef (*Kur'an ve Sünnet*, s. 5-6), İzmirli İsmail Hakkı (*Yeni İlm-i Kelâm*, s. 165), Muhammed Abduh (*Tevhîd Risâlesi*, s. 207-208) ve Fazlurrahman (*İslâmiyet*, s. 15) gibi âlimler bu kavramları sosyal içerikleriyle öne çıkarmışlardır. Aslında sünnetullahı yüklenen bu mânâ, başlangıç dönemlerinde kullanılan muhtevasına en yakın olanıdır.

Kur'an'da hem tabii varlıklar hem tarihte vuku bulmuş hadiseler alanında geçerli olan ilâhî kanunlara vurgu yapılır ve her iki konuda da sistemin belli bir düzen ve kural çerçevesinde işlediği belirtilir. Fertlerin yaşaması ve ölümü için biyolojik kanunlar bulunduğu gibi toplumların yaşaması ve helâki için de sosyal kanunlar vardır. Ancak bu kanunlar zorunlu olmayıp Cenâb-ı Hakk'ın iradesine bağlıdır. Kur'an'da tabiat kanunları ile sosyal kanunlar arasında bağ kurularak sosyal kanunlara uyulmaması halinde tabiat kanunlarının devreye girip helâki hazırladığına işaret edilir. Hz. Nûh'tan itibaren birçok kavmin tûfan, deprem, kasırga ve denizde boğulma gibi âfetlerle helâk edildiği anlatılır.

Doğuştan medenî bir varlık olan insan için belirlenmiş sosyal kanunlar (sünnetullah) vardır. Kur'an'da bu kanunlar geçmiş milletlerin başından geçen olaylarla orta-

ya konmakta, peygamberlerin bu yasaları öğretmek için gönderildiğini, bunlara göre yaşayan toplulukların mutluluğa erdiğini, kanunları çiğneyenlerin ise yok olup gittiğini haber vermektedir. Kur'an sünnetullahın cebir niteliğinde olmadığını bildirmek için onu bazan insana, bazan Allah'a nisbet eden şartlı önermeler şeklinde ifade etmektedir. Meselâ, "Bir millet kendi tutum ve davranışını değiştirmedikçe Allah da onların durumunu değiştirmez" âyetinde (er-Ra'd 13/11) değişim insan fiillerine, Allah'ın bir ülkeyi yok etmek istediği zaman o ülkenin şımarmış zenginlerine yola gelmelerini emrettiğini, fakat onların kötülük işlemeyi sürdürdüklerini ve bu yüzden helâk edildiklerini bildiren âyette ise (el-İsrâ 17/16) Allah'ın dilemesine bağlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "snn" md.; *el-Muvaṭṭa'*, "Bî'at", 3, "Zekât", 42; *Müsned*, I, 191-195; II, 56, 95, 116; IV, 121; V, 246; Buhârî, "Enbiyâ", 50, "Ahkâm", 43, "İtişâm", 14; Müslim, "İlim", 6; İbn Mâce, "Mukaddime", 6, "Edâhi", 3, "Fiten", 17, "İkâme", 116; Tirmizî, "İlim", 16; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5, "Menâsik", 14; Rummânî, *en-Nüket fi'l-câzi'l-Kur'an* (*Selâşü resâ'il fi'l-câzi'l-Kur'an* içinde, nşr. M. Halefullah - M. Zağlûl Selâm), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 102-103; Hat-tâbî, *Beyânü'l-câzi'l-Kur'an* (a.e. içinde), s. 20; İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî, *el-Lüma' fi kavâ'id Ehl-i'sünne* (nşr. ve trc. M. Allard), Beyrut 1968, s. 57; Gazzâlî, *Tehâfütü'l-felâsife* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 225-237; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, Beyrut, ts. (Dârü İhyâ't-türâsî'l-Arabî), IX, 11-12; Şah Veliyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâltâ* (nşr. Seyyid Sâbık), Kahire-Bağdad, ts. (Mektebetü'l-Müsenâ), I, 35-38; İsmâil Fennî, *Lugatçe-i Fel-sefe*, İstanbul 1341, s. 424-427; Reşid Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, IV, 144-145; Fazlurrahman, *İslâmiyet ve İktisadi Adalet Meselesi* (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), Erzurum 1976, s. 15; İzmirli İsmâil Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm* (haz. Sabri Hizmetli), Ankara 1981, s. 165; T. İzutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan* (trc. Süleyman Ateş), Ankara, ts. (Metis Yayınları), s. 21, 89; M. es-Sâdık Urcûn, *Sünnetullah fi'l-müctema' min hîlâli'l-Kur'an*, Cidde 1984, s. 11; Cevdet Said, *Bireysel ve Toplumsal Değişmenin Yasaları* (trc. İlhan Kutluver), İstanbul 1984, s. 54-56, 145; Abdullah et-Telîdî, *Esbâbü helâki'l-ümme ve sünnetullah fi'l-kavmi'l-mücrimîn ve'l-münharifîn*, Beyrut 1986, s. 34; Muhammed Abdüh, *Tevhîd Risâlesi* (trc. Sabri Hizmetli), Ankara 1986, s. 207-208; İmâdüddin Halilî, *İslâm'ın Tarih Yorumu* (trc. Ahmet Ağrakça), İstanbul 1988, s. 92; Murtaza Mutahhari, *Tarih ve Toplum* (trc. Cengiz Şişman), İstanbul 1989, s. 174; Osman Karadeniz, *Mûcize Problemi* (doktora tezi, 1989), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 28; Ömer Özsoy, *Sünnetullah*, Ankara 1994, s. 45-72; Said Hakim, *Rabbânî Yol ve Sünnetullah*, İzmir 1997, s. 75-108; Nuri Tok, *Kur'an'da Sünnetullah ve Helak Edilen Kavimler*, Samsun 1998, s. 27-30, 37-39; Musa Cârullah Bigiyef, *Kur'an ve Sünnet İlişkisine Farklı Bir Yaklaşım: Kitâbü's-Sünne* (trc. Mehmet Görmez), An-

kara 1998, s. 5-6; Mevlüt Özler, *İslam Düşüncesinde Ehl-i Sünnet Ehl-i Bid'at Adlandırmaları*, Erzurum 2001, s. 38; Mehmet Dağ, "İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî'de Nedensellik Kuramı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Samsun 1987, s. 40; Muhittin Bağçeci, "Sünnetullah", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1992, V, 463-465.

İLYAS ÇELEBİ

SÜNNÎ

(bk. EHL-i SÜNNET).

SÜRÂDİK

(bk. ÇADIR).

SÜRÂKA el-BÂRIKÎ

(سراقة الباريكي)

Sürâka b. Mirdâs b. Esmâ' b. Hâlid el-Asgar el-Ezdî el-Bârikî (ö. 78/697)

Kûfeli Emevî şairi.

Yemen asıllı bir ailenin çocuğu olarak Kûfe'de doğdu, orada yetişti ve uzun süre orada yaşadı. Hz. Peygamber'e yetiştiği, hatta Yermük Savaşı'na (15/636) katıldığı ve Ebû Hüreyre'den hadis rivayet ettiği kaydedildiğine göre (Bedrân, VI, 73) hicretten birkaç yıl önce doğmuş ve seksen yıldan fazla yaşamış olmalıdır (Ömer Ferruh, I, 469). Yine Ezd kabileler topluluğunun Bârik koluna mensup olan Câhiliye şairi Sürâka b. Mirdâs el-Ekber'den ayrılması için Sürâka b. Mirdâs el-Asgar diye anılmıştır. Hz. Hüseyin'in intikamını almak amacıyla Emevîler'le savaşan Muhtâr es-Sekafî'ye karşı Kûfe'yi savunmak gayesiyle savaşırken esir düştü. Esaretten, hatta öldürülmekten zekâsı ve Muhtâr es-Sekafî'nin huzurunda yaptığı güzel konuşması sayesinde kurtuldu. Bazı kaynaklarda Muhtâr'ın Sürâka'yı üç defa esir aldığı ve üçünden de zekâsı ve güzel konuşmasıyla kurtulduğu kaydedilir. Sürâka daha sonra Muhtâr es-Sekafî'yi durdurmak için Basra'ya vali olarak tayin edilen Mus'ab b. Zübeyr'in yanına gitti. Burada divanında da yer alan "Kaside-i Tâiyye"siyle Muhtâr es-Sekafî'yi hicvetti. Bunu öğrenen Muhtâr onun Kûfe'deki evini yıktırdı. Ancak Muhtâr es-Sekafî öldürülünce Mus'ab b. Zübeyr evini yeniden yaptırdı. Sürâka, Mus'ab'ın ölümünün ardından Kûfe Valisi Bişr b. Mervân ile irtibat kurdu. Cömert ve sevilen bir vali olan Bişr etrafına topladığı şairleri ödüllendirir, onları birbirlerini hicvet-

meye teşvik ederdi. Vali Sürâka'yı da şair Cerîr b. Atıyye'yi hicvetmesi için tahrik etti, ancak Sürâka, Cerîr karşısında yenilgiye uğradı. Bişr b. Mervân, Sürâka'yı Mühelleb b. Ebû Sufre ile Hâricîler'le savaşmaya gönderdi. Sürâka'nın, Hâricî lideri Katarî b. Fücâe tarafından öldürülen Mervânî kumandan Abdurrahman b. Mihnef el-Ezdî'ye mersiye yazdığı bilinmektedir. Hicvettiği Emevî Valisi Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî tarafından Suriye'ye sürgüne gönderilen Sürâka burada vefat etti. Kûfe'ye döndüğü ve orada öldüğü de söylenmektedir (Safedî, XV, 133; Süyûtî, s. 677-678).

Kaynaklar Sürâka el-Bârikî'nin zarif, tatlı sözlü, etkili ve güzel konuşma yeteneğine sahip çok zeki bir kimse olduğunu nakleder. Şiirlerinde dinî ve ahlâkî hassasiyetin etkisi görülür. Sürâka'nın başta hiciv ve hikmet olmak üzere tasvir, medih, fahr, mersiye ve hamâse gibi konularda şiirleri vardır. Rakiplerine ve düşman kabilelere yazdığı hicivleri ağır ve incitici olmasına rağmen hakaret edici çirkinliklerden uzaktır. Şiirleri tabii ve sade olup sehl-i mümteni grubundandır. Kendilerine karşı rekabetin çok zor ve cesaret isteyen bir iş olduğu dönemde Cerîr b. Atıyye, Ferezdak ve Küseyyir'le, zamanla nakızaya dönüşen hicivleşmeleri olmuş, özellikle Cerîr ile yaptığı atışmalar nekâiz türü hicvin başlamasını etkilemiştir. Bizzat Sürâka'nın anılan nekâiz şairlerini birbirine karşı kıskırttığı, bir defasında Ferezdak'ın Cerîr'e galip gelmesini sağladığı nakledilmektedir. Bu şairlerle rekabetinin sonraları husumet halini aldığı belirtilmektedir. Kabilesinin kahramanlıklarını anlattığı "Lâmiyye"si en güzel fahriyye kasidelerindendir. At tasvirine dair yirmi iki beyitlik "Bâiyye"si de çok beğenilmiş, Haccâc bu şiir için, "Atı görmek isteyenler Sürâka'nın kasidesine baksın" demiştir. Ancak Sürâka'nın bu şiirinde Es'ar el-Cu'fî'nin (Mersed b. Ebû Humrân) maksûsesine dayandığı, onun vezniyle bazı lâfız ve tabirlerini intihal ettiği kaydedilir.

Sürâka'nın, Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî'nin derleyip Sükkerî'nin ondan rivayet ettiği bazı şiirlerini ihtiva eden küçük bir divanı vardır. Onun şiirleri ayrıca Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbî tarafından derlenmiştir. Karıştığı çok sayıda olay ve irtibat kurduğu birçok önemli şahsiyet dikkate alındığında Sürâka'nın bugün mevcut olandan daha çok şiirinin bulunması gerektiği ortaya çıkar. Haccâc'ı hicvettiği, Dimaşk'a gittiğinde Abdülmelik b. Mervân'la görüştüğü halde eldeki divanda bu konularda şiirinin yer almaması, Bişr b.